

הרב אהוד אהיטוב

תשלום תמורת שותפות במצוות פדיון פטר המור

הצגת הבעיה

אדם מישראל קונה 'פטרי חמורים' ממתיישיבים ישראלים המגדלים בעלי חיים בחוות שונות בארץ לזכות ולזכות אחרים במצווה באופנים שונים. שאלתו היא: האם מותר לו לקנות פטר חמור או להקנות אותו לאדם אחר שחפץ לקיים את המצווה, או לגבות כסף ממספר אנשים כדי שיהיו שותפים במצוות פדיון פטר חמור?

הקדמה

מצוות פדיון פטר חמור מפורשת בתורה (שמות יג, ג): 'וכל פטר חמור תפדה בשה', וכן פירשו חז"ל את הפסוק 'ואת בכור הטמאה תפדה' (במדבר יח, טו), שכוונתו לפדיון פטר חמור.¹ כלשון ספר 'החינוך' (מצווה כב):

לפדות ולד חמור זכר שנולד ראשון... וענינה הוא, שלוקח הישראל שה אחד ונותנו לכהן בפדיון בכור החמור, שהוא לשם יתברך מן הטעם שכתבנו למעלה,² והוא ברוך הוא נתנו לכהן, ולפיכך פודהו הישראל ממנו. כי השם יתברך רצה שיהיה לו פדיון בשה. ואם אין לו שה פודהו בדמי שה.

וכך פסקו להלכה הרמב"ם³ וה'שלחן ערוך'.⁴ בעידן המודרני, אנשים אינם מגדלים חמורים ואתונות ולכן המצווה נדירה. אולם למרות זאת, יש המתאמצים לקיים מצווה זו, וכפי שמעיד הרב עובדיה יוסף (שו"ת יביע אומר, ח"י יו"ד סי' לא):⁵

והנה המצווה נעשית ברוב פאר והדר כפי המנהג בירושלים ובשאר תפוצות ישראל לחבב את המצות, ומלבישים את הפטר חמור בתכשיטי כסף וזהב ובגדי משי ורקמה בעת מצות הפדיון, לחיבוב מצוה.⁶ וגם זכר ליוצאי מצרים שהיו טוענים כסף וזהב על חמוריהם, מן השלל של מצרים בבזת הים.

1. בכורות ד ע"א - ה ע"ב; והובאו דבריהם במפרשים על התורה; רבי יוסף בכור שור, במדבר יח, טו; דעת זקנים מבעלי התוס', במדבר יח, טו.
2. כוונתו לטעם המצווה שיתבאר בהמשך דבריו, שם: 'משרשי מצוה זו, כדי שיזכרו היהודים לעולם הנס שעשה להם האל ביציאת מצרים. שהרג כל בכוריהם שנמשלו לחמורים (יחזקאל כג, כ). ועיין עוד מהר"ל, גבורות ה', ט; ובפירושו לתורה גור אריה, שמות א, כה; וראה בדברי הרב קוק, אגרות הרא"ה, ח"א אגרת תקנ; ועיין בהרחבה בפירוש הרש"ר הירש, שמות יג, יג, שפירש את טעם המצווה על דרך ההנהגה המוסרית שלא יהיה האדם אנוכי, ויבין שרכושו ניתן לו מאת ה' לסייע בו לאחרים.
3. רמב"ם, הל' בכורות פ"ד ה"א-ה"ג.
4. שו"ע, יו"ד סי' שכא סעי' א.
5. וראה להלן מה שהבאנו בשמו.
6. על פי ספר נהר מצרים, סוף עמ' קלד.

לפיכך רוכשים אתון מבכירה מישראל⁷ שידוע בוודאות שמעולם לא המליטה⁸ ואף לא הפילה.⁹ אולם גם כאשר אדם רוכש אתון מבכירה, ייתכן שבסופו של דבר לא יזכה לקיים את המצווה, שהרי ייתכן שתמליט נקבה, ואף אם היא תמליט זכר בהמלטה הבאה, כבר לא יהיה לו דין פטר חמור. משום כך יש אנשים שמעדיפים לרכוש באופן ישיר פטר חמור מבעלי חוות חקלאיות יהודים¹⁰ שמגדלים חמורים ואתונות. כך הם יכולים לקיים בוודאות את המצווה בעצמם, או אף לשתף אנשים נוספים תמורת תשלום נאות. השאלה היא אם מותר לעשות מקח וממכר בפטר חמור?

א. מצוות פדיון פטר חמור שבבעלות אדם אחר

אכן, יש מקום לשאול מדוע צריך לרכוש פטר חמור כדי לקיים את המצווה, הרי גם אדם שאין בבעלותו פטר חמור רשאי לפדותו כלשון הגמרא (בכורות יא ע"א): 'אמר רב שיזבי אמר רב הונא: הפודה פטר חמור של חברו - פדיונו פדוי, וכן פסקו להלכה הרא"ש,¹¹ הרמב"ם¹² וה'שלחן ערוך'.¹³ ואם כן, לשם מה צריך להעביר את הפטר חמור לבעלות הפודה? התשובה היא, שיש מחלוקת בפירוש דברי הגמרא שם, כפי שהאריכו המהר"ט אלגאזי¹⁴ וה'מנחת חינוך'¹⁵ בביאור דברי הראשונים בסוגיה. יש הסוברים שעדיין זכותו של בעל החמור לפדותו קודמת לאחרים, ואף שאין צורך שהוא ימנה את הפודה כשליח לפדות במקומו את הפטר חמור, הוא יכול למחות אם זה נגד רצונו.¹⁶ אכן יש חולקים וסוברים שבאופן עקרוני אדם רשאי לפדות פטר חמור של חברו אף ללא הסכמתו, כפי שמשמע מדברי התוספות¹⁷ שאפילו בעל כורחם של בעלים הפדיון מועיל.¹⁸ אך פשוט

-
7. אין מצוות פדיון פטר חמור שנוגד מאתון שבבעלות נוכרי, כמו דין בכור בהמה טהורה, על פי משנה, בכורות פ"א מ"א; ואפילו שותפות נוכרי פוטרת מבכורה, בכורות ג ע"א-ע"ב; רמב"ם, הל' בכורות פ"ד ה"א-ה"ב; שו"ע, יו"ד ס' שכ סעי' ד; שו"ע, יו"ד ס' שכ סעי' כ.
 8. ואף אם רכשו אתון צעירה לא מסתמכים על כך שמפאת גילה הצעיר היא לא המליטה, כיוון שיייתכן שהיא הפילה והוולד הבא לא ייחשב 'פטר חמור', דרך אמונה, הל' ביכורים פ"ב הכ"ב.
 9. במקרה של ספק אם הייתה המלטה קודמת או אפילו הפלה קודמת, הרי שאם יוולד חמור זכר הוא ייחשב כפטר חמור שאסור בהנאה מספק כל עוד שלא פדו אותו על שה, אך השה יישאר אצל הישראל, שו"ע, יו"ד ס' שכ סעי' י. כיוון שהשה הוא חולין רק שהוא ספק ממון כהן, ואף כאן חל הכלל: 'המוציא מחברו עליו הראיה', ש"ך, יו"ד ס' שכ ס"ק ז; על פי שו"ע, יו"ד ס' שכ סעי' יג.
 10. היות שבבעלות נוכרי פוטרת כמבואר לעיל הערה 10.
 11. רא"ש, הל' בכורות פ"א ס' יג ד"ה אמר רב הונא.
 12. רמב"ם, הל' בכורות פ"ב הי"ג.
 13. שו"ע, יו"ד ס' שכ סעי' ז.
 14. מהר"ט אלגאזי, הל' בכורות פ"א אות ז ס"ק א.
 15. מנחת חינוך, מצווה כב ד"ה ומבואר כאן.
 16. כן דייק המנחת חינוך שם, בדעת הרמב"ם הל' ביכורים פ"ב הי"ג; על פי דברי המשנה למלך, הל' תרומות פ"ד ה"ב ד"ה אבל התורם, שהרמב"ם בהל' תרומות פ"ד ה"ג פסק שלא צריך דעת הבעלים בתרומות ומעשרות כמו שבפדיון פטר חמור לא צריך דעת בעלים, על פי מסקנת הגמרא בכורות יא ע"א. אמנם יש הסוברים שאף שלא צריך מינוי שליחות הבעלים, אך הם יכולים למחות. ועיין דרך אמונה, הל' ביכורים פ"ב הי"ג ס"ק פז.
 17. תוס', בבא קמא סח ע"ב ד"ה הוא דאמר.
 18. וכן למדו בדעת התוס' בכורות יא ע"ב הפודה; עיין מעדני יום טוב, הל' בכורות ס' יג אות ק; מנחת חינוך, מצווה כב ד"ה ומבואר כאן, שדן בכך באריכות אך לא הכריע בשאלה זו. ועיין דרך אמונה, הל'

שאינן ראוי לעשות כן, אף שהדבר מועיל. כיוון שגם לדעת הסוברים שניתן לפדות בעל כורחם של הבעלים, נחשב הדבר כ'חוטף מצווה' מבעל החמור שהדבר אסור, כפי שלמד ה'דרך האמונה'¹⁹ ולדעתו נראה בפשטות אף לא ניתן לברך על מצוות הפדיון.²⁰ אמנם יש הסוברים שאין הדבר נחשב כחטיפת מצווה משום שזוהי מצווה המוטלת על הציבור כך נקט בפשטות הרב קוק בשו"ת 'דעת כהן'²¹ וכן כתב מו"ז הרב עובדיה הדאיה בשו"ת 'ישכיל עבדי'²², אך פשוט שגם לדעתם אין הדבר ראוי למנוע טוב מבעל החמור ולפדות פטר חמור שלו בעל כורחו. לכן הדרך הראויה יותר שהפטר חמור יהיה בבעלותו של הפודה וכך יזכה לפדות פטר חמור שבבעלותו באופן המרווח ביותר.²³ לפיכך, חוזרת השאלה, האם מותר לקנות פטר חמור כדי להיות שותף במצווה זו?

ב. פטר חמור אסור בהנאה לפני פדיון

פטר חמור כל עוד לא פדו אותו, נחשב כאיסורי הנאה, כן למדים מסיום דברי המשנה (בכורות פ"א מ"ג):

חמורה שלא ביכרה, וילדה שני זכרים - נותן טלה אחד לכהן זכר ונקבה - מפריש טלה אחד לעצמו.

הרישא של המשנה מובנת, כיוון שמדובר באתון שהמליטה שני זכרים, שלא ידוע מי הראשון, אך כיוון ששניהם זכרים, בוודאי שאחד מהם הוא פטר חמור, ולכן על הבעלים לפדותו על שה, ולתת אותו לכהן. אך הסיפא של המשנה אינה מובנת, כפי שמקשה הגמרא (בכורות ט ע"ב): 'וכיון דלעצמו הוא, למה לי לאפרושי?!', כלומר למה צריך לבצע את פעולת הפדיון על טלה מחמת הספק, אם לבסוף הן הפטר חמור הן הטלה נשארים אצל הבעלים? על כך השיבו בגמרא:

לאפקועי לאיסוריה מיניה... כיון דלא מפקע - אסור בהנאה, מתני' מני? ר' יהודה היא, דתניא: פטר חמור אסור בהנאה, ורבי שמעון מתיר.

כלומר המשנה הולכת בשיטת רבי יהודה שפטר חמור אסור בהנאה כל עוד שלא פדו אותו, ולכן גם ספק פטר חמור יש לפדות מחמת הספק, כדי שניתן יהיה ליהנות ממנו לאחר הפדיון. אף שלאחר הפדיון הטלה יישאר אצל הבעלים היות שאין בו קדושה, אלא שהוא ספק ממון כהן, והכהן אינו יכול להוציאו מהבעלים בלא ראייה, על פי הכלל: 'המוציא מחברו עליו הראיה'.

ביכורים פ"ב הי"ג ס"ק פז.

19. דרך אמונה, הל' ביכורים פ"ב הי"ג ס"ק פז; גם בדעת התוס' בכורות יא ע"ב ד"ה הפודה, שאף שזה מועיל בדיעבד, אך המצווה היא של הבעלים.

20. דרך אמונה, הל' ביכורים פ"ב הי"ג ציון ההלכה ס"ק קעד.

21. שו"ת דעת כהן, סי' קפו ד"ה והנה ראיית.

22. שו"ת ישכיל עבדי, ח"ה או"ח סי' כ אות לו ס"ק א, לדעתו מצוות הפדיון מוטלת על כל ישראל, ורק העורף 'פטר חמור' של חברו נחשב כחוטף מצווה, ואף כמזיק ממון חברו, אבל הפודה פטר חמור של חברו שלא מדעתו, אין זה חוטף מצווה.

23. וכן נהג למעשה הרב עובדיה יוסף כמבואר בשו"ת יביע אומר, ח"י יו"ד סי' לא; וראה להלן בהרחבה, לגבי אופן הקניין.

ג. שיטת הרמב"ם - כסף שנתקבל ממכירת פטר חמור אסור בהנאה

בעקבות דברי הגמרא שפטר חמור אסור בהנאה לפני הפדיון, פסק הרמב"ם (הל' ביכורים פ"ב ה"ד) שאדם שמכר פטר חמור לפני שפדה אותו דמיו אסורים בשימוש, וכן אם נתן אותו לכהן בלי לפדותו הוא אסור בשימוש עד שהכהן יפדה אותו, וכך כתב:

פטר חמור אסור בהנאה עד שיפדה, ואם מכרו קודם פדיון דמיו אסורים, ואם מת קודם פדיון או שערפו יקבר, מפני שהוא אסור בהנאה אף לאחר עריפה הואיל ולא נפדה, לפיכך אם לא פדהו ונתן פטר החמור בעצמו לכהן, אסור לכהן להשתמש בו עד שיפדהו בשה, ויקח השה לעצמו או יערפנו ויקבר, והכהנים חשודים על דבר זה לפיכך אסור לישראל ליתן פטר חמור לכהן אלא אם כן פדהו הכהן בפניו.

אף שהרמב"ם לא כתב 'אין למכור פטר חמור',²⁴ אך לשיטתו אם מכר דמיו אסורים בהנאה.²⁵

ד. שיטת הראב"ד – כסף שהתקבל ממכירת פטר חמור מותר בהנאה

הראב"ד (הל' ביכורים פ"ב ה"ד) השיג על הרמב"ם וכתב שדמי פטר חמור אינם אסורים בהנאה, וכך כתב:

פטר חמור אסור בהנאה וכו'. אמר אברהם: אם דמיו אסורין למה לא יתנם לכהן ויהנה בהן שהרי פודין פטר חמור בשווי וכו' מאיסורי הנאה שתופסין את דמיהן הוא זה.

הראב"ד מבסס את שיטתו על ההלכה שאם לא רוצים לפדות פטר חמור על שה, ניתן לפדות אותו בשווי ולתת דמיו לכהן. מכאן מוכח שדמי פטר חמור אינם אסורים בהנאה.

ה. הסוברים שדמי פטר חמור – מותרים בהנאה באופן חלקי

דעה שלישית היא דעת הרא"ש.²⁶ לדעתו פטר חמור אסור בהנאה באופן חלקי, דהיינו בשווי השה הקטן שעליו ציוותה התורה לפדותו לכתחילה, שרק שווי זה אסור בהנאה, ורק חלק זה אסור במכירה, וכך כתב:

אלמא כל כמה דלא מפקיע איסוריה מיניה אסור בהנאה... ובין בהנאת גופו ובין בהנאת דמים והיכי דמי הנאת דמים, כגון דמזבין ליה למאן דלא ידע שהוא פטר

24. אמנם על שו"ת יביע אומר ח"י סי' לא; שם הוא דן בשאלה אם יש גם איסור בעצם מכירת פטר חמור, לאור דעת האוסרים את עצם המכירה של איסורי הנאה, אף אם לא יהנה מהכסף.

25. ועיין באריכות בדברי הרב ישראל יעקב פישר, אבן ישראל, על הרמב"ם הל' בכורות פ"ב ה"ד.

26. רא"ש, הל' בכורות פ"א סי' יא.

חמור וקא שקיל מיניה כנגד כולו. אבל למישקל מיניה מאי דשוי טפי משה קטן שהלוקח זקוק לפרוע עליו דמים שפיר דמי.

הרא"ש מחדש שמוותר למכור פטר חמור אם הוא מנכה לו מהתשלום עבור חלק מהחמור שבשווי שה. כי איסור המכירה קיים רק על שווי שה שבפטר חמור. הוא מוכיח את דבריו מסוגיית הגמרא (בכורות ט ע"ב) האומרת שאף שלהלכה פטר חמור אם קידש אדם אישה בפטר חמור היא מקודשת, וכך נימקה זאת הגמרא: 'אשה יודעת דפטר חמור איסורא אית ביה, ופרקא ליה בשה, ומקדשא בהך דביני וביני'. כלומר האישה קיבלה אמנם עבור קידושיה פטר חמור שאסור בהנאה, אך כיוון שהיא יכולה לפדות אותו על שה קטן, היא התקדשה בפער שבין שווי פטר חמור לשווי שה קטן. כך פסק גם ה'טור' (יו"ד סי' שכא):

פטר חמור יכול למוכרו קודם שיפדנו ובלבד שיודיע ללוקח שהוא פטר חמור והוא יפדנו אף על פי שהלוקח לא יפדנו אלא בשה כל שהוא וזה ימכרו לו בשווי בדמים מרובים חוץ מכדי דמי השה של כל שהוא שצריך לפדותו בו. אפילו הכי כל מה ששה יתר על שה כל שהוא מותר בהנאה אבל אם מכרו בשווי למי שאינו יודע שהוא פטר חמור שאינו פודהו הדמים אסורים.

לדעת הרא"ש וה'טור' ניתן ל'בודד' את איסור ההנאה שבפטר חמור לכדי שווי של 'שה קטן', ושאר שווי של הפטר חמור מותר בהנאה. לפיכך אם הקונה יודע שמוכרים לו פטר חמור, ברור לו שהמכירה חלה על כל החמור חוץ מ'כל שהוא', ולכן גם הכסף שהקונה נותן תמורתו אינו נחשב כסף של איסורי הנאה. אלא שה'בית יוסף'²⁷ סובר שיש הבדל בין שיטת הרא"ש לשיטת ה'טור' בשאלה האם קיימת הגבלה על המחיר שגובים תמורת מכירת פטר חמור בניכוי שווי טלה קטן. להבנת ה'בית יוסף', הרא"ש סובר שצריך להגביל את המחיר שגובים תמורת הפטר חמור, רק כאשר הקונה אינו יודע שהוא קונה פטר חמור, משום שבמקרה זה התשלום כולל גם את שווי השה שיצטרך לשלם עבור הפדיון כאשר ייודע לו שהוא קנה פטר חמור לכן הכסף נאסר בהנאה. אך אם הקונה יודע כבר בשעת הקנייה שמדובר בפטר חמור, כל תשלום שהמוכר מבקש יהיה מותר בהנאה, כיוון שהקונה מודע לכך שכל תשלום שהוא משלם, הוא אך ורק תמורת החלק העודף מדמי שה קטן. וכך כתב ה'בית יוסף':

ומתוך דבריו נראה שאם מכרו למי שהוא יודע שהוא פטר חמור אפילו נתן לו כל דמי שווי לגמרי הכל מותר. דכיון שהלוקח יודע שצריך לפדותו בשה על כרחך לומר דלדידיה שוי ליה כל הדמים שנתן וגם דמי השה שצריך לפדותו בו אי נמי מתנה הוא דיהיב ליה אותם מעות היתרים ולא דמי פטר חמור נינהו שהרי הוא עתיד לפדותו.

לעומת הרא"ש, ה'טור', לפי ה'בית יוסף', סובר שקיימת הגבלה על המחיר שניתן לגבות עבור הפטר חמור, וכך כתב ה'בית יוסף':

אבל מדברי רבינו נראה שאפילו שהקונה אותו יודע שהוא פטר חמור אינו יכול למכרו לו בכל שווי והרמב"ם לא חילק בדבר אלא סתם וכתב שאם מכרו קודם פדיון דמיו אסורים.

27. ב"י, יו"ד סי' שכא אות ה.

ה'בית יוסף' כתב שלפי הרמב"ם הדמים אסורים בלי חילוק, אולם לדעת המהר"י קורקוס²⁸ הרמב"ם יודה שאם הקונה מסכים לקנות את החלק בחמור העולה על שווי שה, הקניין מותר.

לעומת זאת הפרישה²⁹ כותב שאין מחלוקת בין הרא"ש ל'טור', וגם לדעת ה'טור' יכול אדם למכור פטר חמור אף במחיר גבוה, אם יוסכם ביניהם שהמחיר לא כולל שווי 'שה קטן'.³⁰ גם מדברי ה'ב"ח'³¹ נראה שאין מחלוקת בין ה'טור' והרא"ש בנוגע לשאלה האם ניתן לגבות מחיר גבוה עבור פטר חמור כשהתשלום אינו עבור שווי שה קטן. אף שיש להניח שאדם שיודע שהוא קונה פטר חמור, לא יסכים לשלם מחיר מלא כשהוא אמור להוציא הוצאות ולקנות שה כדי לפדותו. אך ה'ב"ח' לא התייחס לשאלה זו, האם מותר לקונה לשלם מחיר גבוה, כשהוא מבין שהתשלום אינו עבור כל הפטר חמור.³²

ה. פסיקת ההלכה

במחלוקת זו נחלקו ה'שלחן ערוך' והרמ"א. ה'שלחן ערוך' (יו"ד סי' שכב סעי' ח) פסק כפשטות דעת הרמב"ם, וזו לשונו: 'פטר חמור אסור בהנאה עד שיפדה; ואם מכרו קודם פדיון, דמיו אסורין'. הרמ"א פסק כדעת הרא"ש, וזו לשונו:

ודוקא שמכרו סתמא, אבל אם הודיעו ללוקח שהוא פטר חמור והוא מוכר לו מה ששווה יותר מהשה שיפדה, דמיו מותרים, ואפילו לכתחלה מותר למכרו בכהאי גוונא (כך משמע בטור).

לדעת ה'שלחן ערוך' אף שאין איסור למכור פטר חמור, אך באופן מעשי, אין ניתן למכור פטר חמור בכל צורה שהיא, משום שכל כסף שמקבלים תמורתו אסור בהנאה. לעומת זאת לדעת הרמ"א הדבר בעייתי כשהקונה אינו יודע שהוא רוכש פטר חמור, אך מותר לכתחילה למכור פטר חמור אם הוא מודיע לקונה שמדובר ב'פטר חמור' כשהוא מפחית לו את שווי השה שהקונה יצרך לקנות כדי לפדות בו את הפטר חמור. והוסיף על כך ה'ט"ז'³³ וכתב שאם הוא מודיע לקונה שהוא מוכר לו פטר חמור מותר יהיה לו לקבל כל סכום כסף, מכיוון שאף אחד לא רוצה לעשות איסור, ברור שכונתם שהתשלום אינו כולל שווי השה שצריך לפדות עליו את הפטר חמור וזו לשון ה'ט"ז':
ולענ"ד נראה דכיון שבשעה שמוכר לו הפטר חמור ומודיעו ודאי שניהם לא

28. מהר"י קורקוס, הל' בכורות פי"ב ה"ד.

29. פרישה, יו"ד סי' שכא ס"ק יז.

30. לדעת הפרישה, הטור כתב שמבחינה מציאותית הקונה לא ישלם דמי כולו אם הוא ידע שמדובר בפטר חמור, אך אם הוא יסכים לשלם מחיר גבוה זה אפשרי גם לדעת הטור.

31. ב"ח, יו"ד סי' שכא אות ז.

32. ניתן לומר שהב"ח אינו חולק על דברי הפרישה בדעת הטור, שהדבר אפשרי, אלא שלדעתו אנשים רגילים לא יסכימו לשלם מחיר רגיל כשהיו להם הוצאות גדולות, אך אם הם מסכימים אין בכך מניעה. אולם ייתכן שהב"ח סובר שאף אם הם יסכמו במפורש שהמחיר על הפטר חמור לא כולל 'שווי שה קטן' הדבר לא מועיל כי זאת הערמה, כי הוא בעצם משלם לו עבור פטר חמור רגיל, כי הוא מעוניין לפדותו. ועיין בתשובתו של הרב משה שטרנבוך, שו"ת תשובות והנהגות, ח"ה סי' שג, שסובר שהדבר אינו אפשרי.

33. ט"ז, יו"ד סי' שכא ס"ק ז.

נתכוונו על מה שאסור בו רק על ההיתר ואם כן כל מה שקוצץ בעדו בשעת המכירה לא נתכוין אלא שיתן לו סך שהוא בעד ההיתר דהיינו מה ששוה אחר שיתן שה לכהן ואף על פי שבשוק אינו שווה כן מכל מקום זה לא נתכוין אלא דוקא בסך זה וכדרך שמצינו לענין אונאה דבכלים של בעל הבית אין להם אונאה שאינו מוכר חפציו אלא ביוקר דוקא ואין איסור בזה אלא כשמפרש בהדיא שסך זה יתן לו בעד כולו ולא יתן שה לכהן. כן נראה לי.

ו. מכירת פטר חמור לאדם פרטי תמורת תשלום כספי - לצורך קיום המצווה

לאור האמור לעיל נבחן את השאלה הראשונה, האם מותר למכור פטר חמור לאדם פרטי תמורת תשלום כספי על מנת לזכות אותו בקיום המצווה - בהתאם לשיטות השונות: ההבנה הפשוטה בדעת הרמב"ם כפי שגם למד בדבריו ה'בית יוסף' וכפי שגם פסק הוא עצמו ב'שלחן ערוך', שכל מכירה של פטר חמור אוסרת את הכסף בהנאה, כל עוד לא פדו אותו. לעומת זאת, לדעת הרא"ש וה'טור' וכך פסק הרמ"א - דמי פטר החמור האסורים בהנאה הם רק כשווי של שה, ולכן ניתן לכתחילה למכור פטר חמור לאדם שיודע שמדובר בפטר חמור בניכוי שווי השה, ובכך בעצם החלק האסור בהנאה לא נמכר. אולם, כפי שביררנו, היום מחירו של השה גדול יותר משווי של פטר חמור, ולפי זה באופן מעשי לדעת הסוברים שאי אפשר להעלות את מחיר הפטר חמור יותר משווי, הרי שבמחיר פטר חמור גלום מחירו של השה וכל הכסף אסור בהנאה. ואף לדעת חלק מהמפרשים בדעת הרא"ש וה'טור' שניתן יהיה לגבות גם תשלום גבוה עבור הפטר חמור אם הקונה יודע שמדובר בפטר חמור, זהו דווקא כאשר המוכר מציין שאינו מקנה לו את החלק האסור בהנאה. אך כאשר מצרפים אנשים למצווה מוכרים להם דווקא את החלק שרוצים לפדות אותו, וזה החלק שאסור בהנאה.

ז. בעיית תשלום עבור שותפות במצוות פדיון פטר חמור

לאור האמור לעיל הוא הדין כאשר רוצים לגבות תשלום עבור שותפות במצוות פטר חמור יש לעשות כן כבר בזמן רכישת האתון ולא לאחר שהאתון המליטה את הפטר חמור. כך יש לנהוג לדעת הרמב"ם וה'שלחן ערוך' הסוברים שאין אפשרות למכור פטר חמור תמורת תשלום, כי התשלום יאסר בהנאה, ואף לדעת הרמ"א וההולכים בשיטתו שעצם מכירת פטר חמור מותרת ובלבד שינוכה מהמחיר שווי של שה שבו אמורים לפדות את הפטר חמור. לא ניתן לשלם עבור השותפות במצווה כי גביית כסף עבור המצווה היא גביית כסף עבור החלק שאותו אסור למכור גם לדעת הרמ"א. וכן הכריע למעשה הרב משה שטרנבוך (שו"ת תשובות והנהגות, ח"ה סי' שג), וזו לשונו:
ואם רוצה לזכות לאחרים במצוה ללא חשש צריך לסדר מכירה כשהיא עדיין מעוברת, ולדקדק שלא יקנו בזה כהן ולוי ונשים וקטנים, וכן צריך להזהר למכור

לכ"א לכה"פ כשיווי פרוטה, (שלשיטת רש"י (סוכה כז ב) שותף שיש לו רק פחות משו"פ אינו נקרא שלו) ואז מועיל השותפות, וכן נהגו המדקדקין.
 וכן נקט בצורה פשוטה הרב יצחק זילברשטיין³⁴ שמי שמבקש לקיים מצוות פדיון פטר חמור צריך לקנות אתון מבכירה, אף שלא דן בעצם השאלה אם מותר לקנות פטר חמור. וכן מסקנת הרב יצחק יעקב ווייס,³⁵ שאף שסבר בתחילת דבריו שלשיטת הרמ"א הדבר מועיל, אך מכיוון שיש מחלוקת גם בדעת הרמ"א, הסיק שאין לגבות כסף עבור שותפות במצווה בהקניית חלק בפטר חמור אלא באופנים אחרים שאין הוא מפרט.³⁶ כמובן אם רוצים לזכות אנשים במצווה מבלי לגבות מהם כסף הדבר פשוט יותר, כפי שכתב הרב עובדיה יוסף בשו"ת 'ביע אומר',³⁷ וכך עשה מעשה, שכאשר ביקשו ממנו לפדות פטר חמור הוא רצה שהפטר חמור יהיה בבעלותו,³⁸ אך הוא לא רצה לקנותו בכסף כי אז דמיו יהיו אסורים. לכן הוא ביקש מבעל האתון שילדה לו פטר חמור שיזכה לו את הפטר חמור במתנה ללא תמורה כספית, כדי שהשני יקיים את המצווה בפטר חמור שבבעלותו, באופן היותר מהודר.³⁹

34. חשוקי חמד, בכורות יג ע"א ד"ה מעות קונות.

35. שו"ת מנחת יצחק, ח"י סי' קא.

36. יש להעיר שבשו"ת חלקת יואב, סי' כח מחדש שאם הפטר חמור עבר לבעלות של אנשים אחרים, אין עליו חיוב פדיון מהתורה כדין תרומות ומעשרות. אך בשו"ת שבט הלוי, ח"ב סי' קעד ד"ה ובתשובת חלקת יואב הקשה על דבריו מעצם ההלכה שהמוכר פטר חמור לאחר דמיו אסורים, וכל הדיון הוא אם כולו או רק שווי שה קטן, כי זה שווי הפדיון של החמור. מוכח מכאן שגם לאחר המכירה גם הקונה חייב לפדות פטר חמור.

37. שו"ת יביע אומר, ח"י יו"ד סי' לא.

38. כפי שביארנו בהרחבה לעיל.

39. כמבואר לעיל שאין הבעלות מעכבת, אך היא עדיפה לדעת כולם.